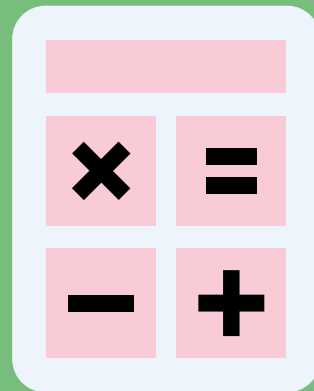
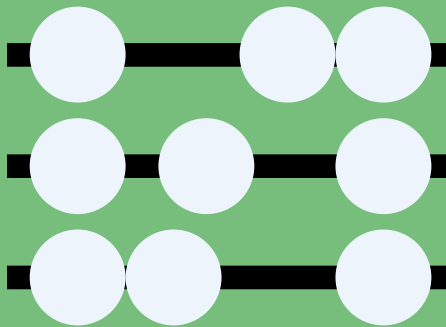

EducationLab
What works in education

Praktijkaart

Kiezen voor een aanpak

Sanne van Wetten / Tijana Breuer / Tom Stolp
Universiteit Maastricht

Eva Naaijens / Martin Bootsma
Enigma onderwijs

Hoe kies ik een passende aanpak?

Wat is het doel van deze praktijkkaart?

Deze praktijkkaart biedt leraren en schoolleiders handvatten om een programma of interventie te kiezen waarmee ze hun ontwikkelingsdoelen kunnen bereiken.

Hoe gebruik je deze praktijkkaart?

Je gebruikt deze kaart het beste als vervolgstap op de [praktijkkaart Probleemstelling en Doelstelling](#). Die praktijkkaart beschrijft hoe je problemen in de ontwikkeling van leerlingen – op individueel of groepsniveau – analyseert en doelen formuleert om deze problemen te verhelpen. Dat is de noodzakelijke eerste stap op weg naar de oplossing.

Deze praktijkkaart helpt je bij de logische volgende stap: bepalen met welke interventies je de gestelde doelen kunt behalen. Daarvoor doorloop je 4 deelstappen:

1. Op zoek gaan naar kansrijke aanpakken.
2. In kaart brengen hoe deze aanpakken tot het gewenste resultaat leiden, en voor wie.
3. De randvoorwaarden voor succes identificeren.
4. Een aanpak kiezen.

Er zijn aparte praktijkkaarten voor de vervolgstappen na de keuze voor een aanpak:

5. Een implementatieplan maken (zie kaart Hoe maak ik een implementatieplan (nog in ontwikkeling))
6. Monitoring en evaluatie ([zie praktijkkaart Monitoren en evalueren](#))

Stap 1: Op zoek gaan naar kansrijke aanpakken

Probleemanalyse en doelstelling als vertrekpunt

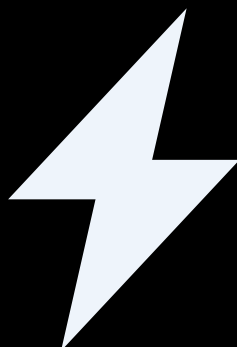
Met de [praktijkaart Probleemstelling en doelstelling](#) heb je een goede analyse (of diagnose) kunnen maken van je eigen situatie en ontwikkelingsdoelen kunnen stellen. Op basis van deze analyse kan je een zo passend mogelijke oplossing voor de onderliggende problematiek vinden en wordt de kans groter dat de gekozen aanpak zal slagen.

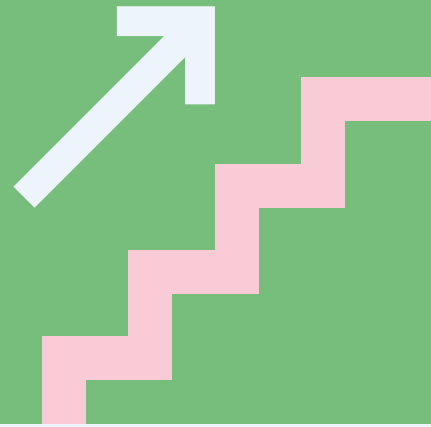
Eerst breng je in kaart WELKE aanpakken je het beste kan inzetten. Zorg dat je een helder en rijk beeld hebt van de interventies die goed op het probleem en je doel aansluiten. Vervolgens bepaal je WAAROM je denkt dat deze aanpakken effectief (kunnen) zijn om de problemen in jouw school aan te pakken of je doelen te bereiken. Daarmee kun je zo goed mogelijk onderbouwen dat de gekozen aanpak de juiste en meest kansrijke is. De vraag is hier: hoe sterk is het bewijs dat je kan vinden in je eigen werkpraktijk of onderzoek?

Antwoorden op deze vragen helpen je om de juiste interventies en programma's te kiezen en te bepalen of al gekozen aanpakken echt effectief zijn.

Hoe vind je mogelijke aanpakken en bewijs voor hun effectiviteit?

BOX 1 bevat overzichten, handreikingen en toolkits op basis van onderzoek die je kunnen helpen een bestaande interventie te kiezen of een nieuwe interventie op je eigen school te ontwikkelen. Deze documenten komen van instellingen in Nederland en het buitenland.

Hiermee kan je zien welke kennis beschikbaar is over bepaalde thema's (bijvoorbeeld effectieve inzet van extra lessen of ouderbetrokkenheid), en welke interventies in een bepaalde context voor een bepaalde groep leerlingen (meestal leerlingen met een ontwikkelingsachterstand) onderzocht zijn.

Deze bronnen geven ook aan hoe betrouwbaar het bewijs is. Dat doen ze op basis van onderzoek dat uitwijst of een bepaalde aanpak in het verleden effectief is gebleken. Hoe meer bewijs er is dat een interventie werkt, hoe groter de kans is dat die op jouw school effect zal sorteren. Bedenk: weten wat werkt, is net zo belangrijk als weten wat niet werkt!

Bij de zoektocht naar interventies en wetenschappelijk bewijs is het goed om onderscheid te maken tussen verschillende soorten onderzoeken. Zo kan (kleinschalig) kwalitatief onderzoek, dat gebruik maakt van enquêtes en observaties in de klas, heel nuttig zijn om een probleem beter te begrijpen en vast te stellen hoe en waarom een bepaalde aanpak werkt. Maar de betrouwbaarste manier om het effect van een interventie vast te stellen, is door vergelijking met een alternatieve interventie of een situatie waarin helemaal geen interventie plaatsvindt. Dit gebeurt in experimenteel onderzoek, steeds vaker ook in Nederland. Zulke effectstudies laten zien welke elementen in een interventie of programma effectief zijn en voor wie.

BOX 1: Bronnen voor interventies en bewijs

Inzichten en literatuuroverzichten

Bronnen kan je ruwweg indelen in hard en zacht bewijs.

- Hard bewijs is er als studies een oorzakelijk verband aantonen tussen interventies en uitkomsten. Deze studies laten bijvoorbeeld zien: de leesinterventie leidt tot betere leesresultaten.
- Zacht bewijs is er als studies een verband laten zien maar geen oorzakelijk verband kunnen aantonen. Op basis van deze studies kun je niet zeggen dat de leesinterventie leidt tot betere leesresultaten.

Onderstaande bronnen stellen inzichten en literatuuroverzichten beschikbaar op basis van analyses van jarenlang internationaal onderzoek, met harde criteria voor oorzakelijk bewijs in meerdere studies. Deze literatuuroverzichten tonen hoe effectief verschillende soorten interventietypen zijn, zoals zomerscholen of tutoring. Je kan er vraagstukken mee verkennen en een overzicht krijgen van het onderzoek op bepaalde thema's.

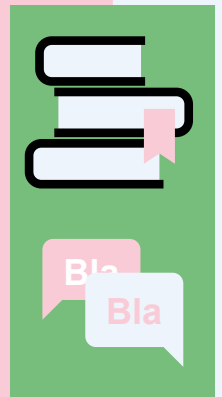
Nederlandstalige bronnen zijn:

- [Nationaal Programma Onderwijs](#)
- [Education Lab](#)
- [LEARN! \(Inhalen leertijd\)](#)

Engelstalige bronnen zijn:

- [Education Endowment Foundation \(toolkits\)](#)
- [Best Evidence Encyclopedia](#)
- [Robert Slavin](#)

De toolkit van de Education Endowment Foundation is in het kader van het Nationaal Programma Onderwijs vertaald naar het Nederlands.

Sommige bronnen bieden inzicht in losse wetenschappelijke studies en ook studies die een niet-oorzakelijk verband aantonen. Deze bronnen kunnen ook waardevol zijn om een beeld te vormen van interventies, problematieken en thema's. Nederlandstalige voorbeelden zijn:

- [Onderwijskennis \(NRO\)](#)
- [Kenniscirkel \(NRO\)](#)
- [De blogs van LEARN!](#)

Interventies en programma's

Er bestaan ook databanken met onderzoek naar losse, specifieke interventies en programma's. Deze geven geen overzicht van een interventietype, zoals zomerscholen, maar lichten één specifieke interventie of programma uit. In deze databanken staan aanpakken die effectief zijn gebleken, maar ook aanpakken die niet effectief zijn of waarvoor nog niet genoeg bewijs is om te zeggen of ze wel of niet effectief zijn. Let dus goed op wat de bronnen zeggen over de effectiviteit van een specifieke aanpak en de kracht van het bewijs.

Nederlandstalige bronnen (voor interventies op het terrein van cognitieve ontwikkeling bestaat een dergelijke databank in Nederland nog niet):

- [Nederlands Jeugdinstituut \(interventies voor jeugd rondom opvoeding en ontwikkeling\)](#)
- [Loketgezondleven.nl \(interventiedatabank Gezond en Actief Leven\)](#)

Engelstalige bronnen:

- [What Works Clearinghouse](#)
- [Evidence for ESSA](#)

Praktische handvatten

Er zijn ook bronnen die uitleg geven over hoe je een aanpak in de praktijk kan toepassen. Education Lab geeft bijvoorbeeld Nederlandstalige Praktijkaarten uit die aanpakken uit internationaal onderzoek vertalen naar de Nederlandse context.

- [Nederlandstalig: Education Lab \(Praktijkaarten\)](#)
- [Engelstalig: Education Endowment Foundation \(Guidance reports\)](#)

Is een bewezen effectieve interventie ook geschikt voor de context van mijn school of klas?

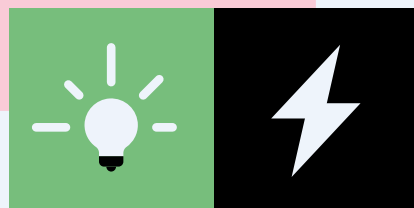
Als je wilt beoordelen wat een interventie waard is in je eigen praktijk, moet je weten in welke context die interventie is getest. Zelfs een interventie met het betrouwbaarste bewijs is niet automatisch direct toepasbaar in de context van jouw school of klas. De meeste programma's en aanpakken uit de overzichten in BOX 1 zijn namelijk niet in Nederland getest. Ook als dat wel zo is, kan de **doelgroep** of de **context** waarin een aanpak is toegepast en geëvalueerd, anders zijn dan bij jou. Misschien verschillen leerlingen in je klas qua leeftijd of sociaaleconomische achtergrond van de leerlingen in een onderzoek. Of zijn de omstandigheden waarin de interventies werden vergeleken heel anders dan op jouw school. Let hier dus op voordat je beslist of een bepaalde interventie al dan niet geschikt is.

BOX 2. Voorbeeld: zomerschool om vakantiedip tegen te gaan

Er is veel onderzoek gedaan in Noord-Amerika naar het effect van zomerscholen om leerverlies tijdens de zomervakantie – de 'vakantiedip' – tegen te gaan en opgelopen leerachterstanden in te lopen. Hieruit blijkt dat zomerscholen onder voorwaarden effectief kunnen zijn.

Zou je deze conclusies kunnen overnemen voor de Nederlandse context? Daar kunnen we niet zeker van zijn, door de verschillen tussen Amerika en Nederland:

1. De zomervakantie duurt in Amerika 3 maanden, veel langer dan de 6 weken in het Nederlandse basisonderwijs.
2. De vakantiedip is in Nederland nog niet goed onderzocht. We weten niet in hoeverre leerlingen ook in Nederland te kampen hebben met leerverlies tijdens de zomer.
3. De achterstanden waarmee leerlingen van vooral lagere sociaaleconomische status kampen in Amerika zijn van een grotere orde dan we in Nederland zien.

Neem je eigen ervaring en professionele oordeel mee in de afweging, maar zorg ook voor solide bewijsmateriaal

Kijk niet alleen naar interventies die nieuw zijn voor jouw school, maar ook naar interventies die al je kent uit je eigen werkpraktijk. Heeft dit probleem zich al eerder voorgedaan? Hoe is hier destijds mee omgegaan, en hebben die interventies het gewenste resultaat gehad?

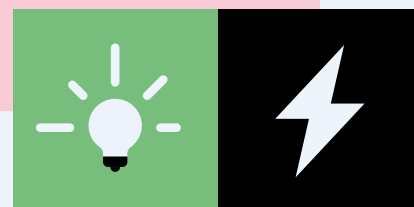
Ook bij een al bekende aanpak is het zaak zeker te weten dat hij *echt* effectief is. Daarvoor is solide bewijsmateriaal nodig. De vragen die je hierbij zou moeten stellen zijn:

- Is er op mijn school al gedegen evaluatie (effectmeting) uitgevoerd naar een gebruikte aanpak?
- Is het succes van de interventie gemonitord?
- Is een bepaalde uitkomst in verband gebracht met een interventie (zie BOX 3)?
- In hoeverre lijkt de aanpak op aanpakken waarvan wetenschappelijk is bewezen dat ze effectief zijn (zie BOX 1)?

BOX 3. Correlatie is geen oorzakelijk verband

Als een mogelijk onderwijsresultaat in verband wordt gebracht met een interventie, betekent dat nog niet dat de interventie het resultaat heeft veroorzaakt. Deze associatie of correlatie kan namelijk ook komen door toeval, of het kan zijn dat andere onderliggende factoren het resultaat veroorzaken.

Bijvoorbeeld: Na invoering van een nieuwe lesmethode verbeteren de resultaten van de leerlingen. We weten nu niet zeker of dit komt door die nieuwe lesmethode. Het is namelijk mogelijk dat leerlingen die de nieuwe lesmethode gebruiken, sowieso les krijgen van effectievere leerkrachten dan leerlingen die deze lesmethode niet gebruiken. Misschien ligt het verschil in resultaten dus eerder aan de onderliggende kwaliteit van de leerkrachten dan aan de nieuwe lesmethode. Ook is bekend dat nieuwe lesmethoden meestal de motivatie verhogen en daardoor op korte termijn een positief effect hebben. Dat maakt het moeilijk te zeggen of de betere resultaten werkelijk komen door de lesmethode zelf, of alleen doordat die nieuw is.

Stap 2: In kaart brengen *hoe* en voor *wie* de geïdentificeerde aanpakken tot het gewenste resultaat leiden

De meeste onderzoeken beschrijven aanpakken die zijn ontworpen voor een bepaalde context. Daardoor kan je ze meestal niet één-op-één overnemen. Vaak is het nodig een beschreven aanpak aan te passen aan de eigen werkpraktijk, en zal je op basis van de inzichten uit onderzoek zelf een eigen kansrijke aanpak moeten vormgeven. De effectiviteit van je aanpak zit niet alleen in WAT je doet, maar vooral in HOE je dat doet, en voor WIE.

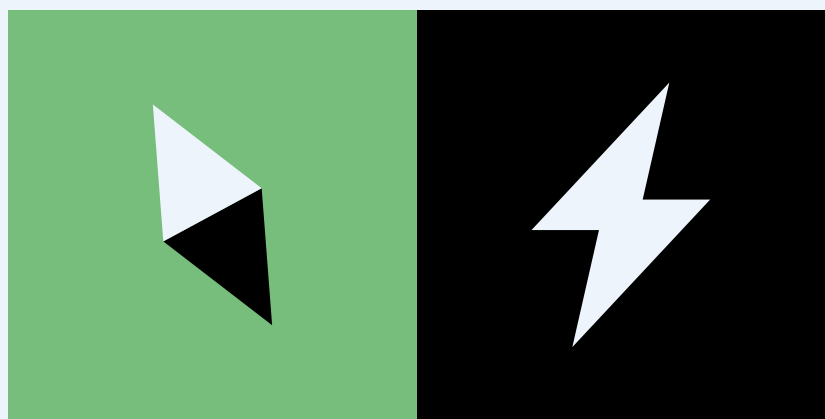
Basingrediënten: de werkzame elementen van een aanpak

Een interventie uitvoeren of op je eigen context afstemmen is makkelijker als je vooraf duidelijk weet welke elementen een aanpak effectief maken. Deze werkzame elementen kan je zien als basisingrediënten van een kansrijke aanpak.

Wanneer duidelijk is wat de aanpak precies inhoudt en welke elementen essentieel zijn, verloopt de uitvoering van het programma soepeler en passen alle betrokken partijen het consequenter toe. Wil je een programma (bijvoorbeeld een zomerschool of tutoring) door een externe partij laten uitvoeren, dan kun je een betere inschatting maken van de kwaliteit van het aanbod van de externe partij. Dit doe je door na te gaan of de werkzame elementen in hun aanbod terug te vinden zijn.

Voor wie is de interventie ontwikkeld?

De vraag is niet alleen HOE je de aanpak zo succesvol mogelijk implementeert, maar ook voor WIE de aanpak bedoeld is. Zowel de doelen die je stelt, als de aanpakken die je kiest om ze te realiseren, kunnen zich bevinden op een of meer niveaus:

- **Op het niveau van één leerling of een bepaalde groep leerlingen**

Hierbij past een aanpak die zich speciaal richt op deze leerling of groep (bijvoorbeeld: één-op-één-tutoring of tutoring in kleine groepen)

- **Op het niveau van de klas**

Hierbij past een aanpak op klasniveau waarvan alle leerlingen profiteren (bijvoorbeeld: peer tutoring, een nieuwe rekenmethode of huiswerk)

- **Op het niveau van de school**

Hierbij past een aanpak op schoolniveau (bijvoorbeeld: verlengde schooldag of klassenverkleining)

Uit onderzoek blijkt dat niet alle programma's voor alle doelgroepen even effectief zijn. We weten bijvoorbeeld dat intensieve bijspijkerprogramma's, zoals High Dosage Tutoring (HDT), het meeste effect hebben voor kinderen met een grote leerachterstand. Moet je deze interventie dan wel inzetten voor kinderen met een kleine leerachterstand? En sluit een aanpak die je voor een hele klas inzet, voldoende aan bij de leerlingen met grote leerachterstanden? Deze leerlingen zouden juist erg gebaat kunnen zijn bij een individuele, intensieve aanpak.

BOX 4. Werkzame elementen van extra lessen

Extra lessen zijn er in verschillende vormen. Voorbeelden zijn tutoring, de verlengde schooldag en zomerscholen. Maar bij al deze vormen bepalen de volgende basisvoorwaarden hoe effectief de uitvoering uitpakt:

1. De extra lessen volgen een gerichte aanpak en zetten in daar waar de leerling daadwerkelijk problemen ervaart.
2. De extra lessen zijn van hoge pedagogische en didactische kwaliteit.
3. De extra lessen worden op regelmatige basis uitgevoerd.
4. De extra lessen worden gegeven door iemand die hiervoor getraind is.
5. De groepsgrootte is maximaal 6 kinderen.

Zet je extra lessen in, dan moeten deze elementen dus aanwezig zijn om tot goede resultaten te komen. Zie ook onze [toolkit Extra lessen](#).

1+1

1+1

Stap 3: De belangrijkste randvoorwaarden voor succes identificeren

De keuze voor een bepaalde interventie hangt ook sterk af van de vraag of deze aanpak op jouw school mogelijk en haalbaar is. Het uitvoeren van een interventie kost tijd, energie en (financiële) middelen. Daarom is het belangrijk vooraf te onderzoeken wat nodig is voor succes. Op basis hiervan kan je een afweging maken of een aanpak wel de moeite waard is. Misschien is beter om een andere te kiezen.

Zodra je een of meer interventies hebt geïdentificeerd, moet je dus met je team zien vast te stellen:

- in hoeverre de randvoorwaarden voor succesvolle uitvoering op je school aanwezig zijn,
- met welke maatregelen je zorgt dat aan al deze randvoorwaarden wordt voldaan, en
- hoe haalbaar het is voor je school om deze maatregelen in te zetten.

Belangrijke vragen hierbij zijn:

- Hoe gemotiveerd is het personeel om mee te werken aan deze aanpak?
- Zijn de leerkrachten voldoende bekwaam om deze aanpak door te voeren? Zo niet, zijn er voldoende tijd en middelen om in de nodige professionele ontwikkeling te voorzien?
- Is de school in staat om de nodige aanpassingen in bestaande processen en structuren – zoals roosters of teamvergaderingen – door te voeren?
- Welk type administratieve ondersteuning is vereist en wie gaat die bieden?
- Welke technische uitrusting is nodig voor deze interventie en is die aanwezig?
- Wat zijn de kosten van de interventie?

BOX 5. Het scheppen van randvoorwaarden

Stel je wilt graag een aantal leerlingen in je school voorzien van bijles of extra uren onderwijs voor een bepaald vak. Hiervoor ga je na of je alle benodigdheden in huis hebt. Een aantal randvoorwaarden zijn bijvoorbeeld:

- Mensen die de extra lessen kunnen uitvoeren
- Aanpassingen in roosters zodat leerlingen geen belangrijke zaken missen tijdens de extra lessen.
- Plek in school waar de extra lessen kunnen plaatsvinden.
- Materialen die gebruikt worden tijdens de extra lessen

Er kunnen echter geen leerkrachten worden vrijgemaakt om de extra lessen uit te voeren. De vraag is dan wat je hieraan kan doen.

Het kan hier een optie zijn om één of meerdere onderwijsassistenten in te zetten. Uit onderzoek blijkt namelijk dat wanneer onderwijsassistenten goed getraind worden in het uitvoeren van een tutoringsprogramma, zij ook heel effectief met leerlingen aan de slag kunnen gaan. Hiervoor moet je dan zorgen voor:

- Eventueel aannemen van een onderwijsassistent
- Professionalisering van de onderwijsassistent(en) door hen te trainen in een tutoringsprogramma.

Stap 4: Een aanpak kiezen

Maak een kosten-batenanalyse

Heb je de voorgaande stappen doorlopen? Dan komt de laatste, belangrijke vraag: wegen de verwachte opbrengsten op tegen de kosten?

Een interventie heeft doorgaans verschillende kosten. Het kost ook tijd om een interventie voor te bereiden, uit te voeren, te monitoren en te evalueren. Geld, tijd en moeite kan je maar één keer besteden. Kijk bij de keuze voor een aanpak dus niet alleen naar de mogelijke opbrengsten, maar vraag je ook af:

- Hoe waarschijnlijk is het dat je het gewenste effect behaalt?
- Wat zijn de mogelijke nadelen?
- Hoe belangrijk zijn de voordelen en hoe onwenselijk zijn de mogelijke nadelen?
- Wat zijn de kosten in termen van tijd, moeite en geld?
- Welke activiteiten kan je niet meer uitvoeren als je deze aanpak kiest?

Kies een passende aanpak voor je eigen context

Bekijk nu welke interventie het beste aansluit bij het probleem, de gestelde doelen en de doelgroep, en welke aanpak na de kosten-batenanalyse het beste uit de bus komt.

Hoe verder?

De praktijkkaart Een implementatieplan maken (beschikbaar vanaf 15 mei) beschrijft hoe je de implementatie van een aanpak verder voorbereidt en uitvoert.

De [praktijkaart Monitoren en evalueren](#) beschrijft hoe je de uitkomsten van een gekozen aanpak helder in kaart brengt.